

SZÍNHÁZ

DRAMATURGIAI REÁLIÁK: CIGARETTA,
LÉGY, KUTYAKONZERV

„Lassan a testtel, uraim! Néha egy apró lyuk sokkal drámaibb az égszakasztó nagy dolgoknál.” — Ezt az ars poetica-szerű mondatot valahol Rózewicznél, a mai lengyel dráma jelentős képviselőjénél olvastam, s most azért jut eszembe, mert az alábbiakban egy másik lengyel, a szintén drámaíró Mrozek egyik művének — a Rózewicz említette — apróságait akarom nagyítóüveg alá tartani. Az Emigránsok dramaturgiai építőtéglái közül választok ki néhányat afféle tárgyi valóságot közvetítő reáliaként, amelyek ugyan nem égszakasztó nagy dolgok, ellenkezőleg, de amelyek nélkül azok a bizonyos nagy dolgok el sem képzelhetők.

— Van egy *cigaretta*? — kérdezi XX AA-tól az Emigránsok lelegején. Talán a negyedik vagy ötödik mondat ez, amit a két férfi vált egymással a kanalizációs csövek, különféle kábelek, drótok pókhálószerűen körülfogta alagsori helyiségben, a két vaság, a piszkos plafonról lelógó, csupaszh villanyégő, a felemás berendezés, a felbontott konzervdobozok és sörösuvegek, a sok cigarettavég „díszítette” milióban. Egyikük borotvátlanul — lehet szakállal is — házikabátban, az intellektüelek jellegzetes sötét keretes szemüvegével, könyvvel a kezében. A másik régimódi, eléggé elnyútt, legalábbis fényes, sötét színű ruhában, fehér ingben, ríktó nyakkendővel, divatjamúlt, hegyes orrú cipőben. Illetve, ha csak teheti, cipő nélkül — zokniban. Egész pontosan: lyukas zokniban, amiből kilátszik a lába ujjá vagy a sarka; mindegy.

— Voltam a pályaudvaron — mondja a lyukas zoknis. Majd hirtelen megered a nyelve. Mesél. Sör, telefonok, újságosbódék — képes magazinokkal, színes golyóstollakkal, pénzárak — sorolja a pályaudvar jellegzetes tárgyi reáliáit. Majd lassan, a jegypénztártól kiér a peronra. Szél, sínek — vonat. Éppen jött. Villanyvonat. Jött — hangtalanul, s ő csak állt, és nézte; ácsorgott. A körmére égett a cigaretta. Akárcsak most, amikor mindezt felidézti. De akkor észre sem vette. Csak a vonatot nézte. S a nőt, aki leszállt. Szép volt. „Biztosan színésznő” — teszi hozzá, részint nyomatéku, részint az újságosbódék magazin-élményéhez kapcsolva a valóságot. S ahogy számára a peron a mindenkivel való egyenlőség képzetét, biztonságát nyújtotta, feledtette vele idegen voltát, ott mindenki idegen, illetve ott mindenki egyenlő, még a vendégmunkás is, ugyanúgy ennek a váratlan felismerésnek, felszabadultságnak magától adódó, természetes folytatása a férfifantázia fellángolása.

Nézi a másikat, a szemüveget, s vihog. Valószínűleg még nem tudja, hogyan bonyolítsa leginkább elhihetőre a furcsa szerelmi kalandról szóló mesét, amit talán hazafelé az úton vagy már otthon, az alagsori nyomortanyán talált ki. De azért belekezd. „En — rövid szünet után hozzát teszi — őt.” „Érted?” — kérdezi, mert nagyon fontos tudni, érti-e a másik, s mit szól az egészhez. Tovább vihog. Felbátorodik, s már részletezi is: a W. C.-ben, az első osztályúban, toldja

Slawomir Mrozek: *Emigránsok*. Újvidéki Színház. Fordította: Burány Márta. Rendező: Bogdan Ruškuc. Díszlettervező: Mileta Leskovic. Jelmeztervező: Annamária Mihajlović. Színészek: Fejes György és Faragó Árpád.

meg napjaink garaskuporgató rabszolgája. Majd hirtelen kapcsol: elárulta magát, a másik tudja, hogy ő sohasem menne az első osztályúba, ott fizetni kell, ezért gyorsan megmagyarázza: ő — a nő — fizette. Aztán mégis belebonyolódik a mesébe, a hazugságba, saját fantazmagóriájába. De mindez már nem is fontos. Neki ennyi is elég. Boldog. A körmére égett cigarettavégtől eljutott a mennybe. Az sem baj, ha csak — képzeletben.

A „szex” után logikusan következik az otthon képze.

Neki, a lyukas zoknisnak, az otthont a *legyek* — is — jelentik. Legyek, amik itt nincsenek — „ezeknek itt nincs legyük”, mondja fitymálva —, csak ott vannak, otthon. A sötét keretes szemüvegű értetlenül hallgatja, mit akar ez a pasas a legyekkel. Miért fontosak neki, fontosabbak, mint az „eszmék, jelenségek, társadalmi, gazdasági, politikai folyamatok, kulturális áramlatok, univerzális kérdések”? Mit akar ez? Majd egy határozott „emlékszem” visszahőkölteti, ha emlékszik, az ellen nincs apelláta. S amaz, hogy bizonyítson: a légyfogóról beszél. Arról a „ragadós” légyfogóról, amit felakasztottak a „lámpára, mintha mézzel lett volna bekenve, de nem méz volt, a legyek ráragadnak és zümmögnek”. S mindkettőjük előtt világos: a légyfogóról beszél de nem a légyfogóra gondol. Az otthonára.

Újabb váltás, vagy inkább vágás, mint a filmben.

Az otthonnal együtt jár a nagy zabálások emléke is.

Hirtelen eszébe jut: éhes.

Némi huzavona után előkerül az ágy alól egy eldugott, féltve őrzött *konzerv*.

De az a nyavalyás értelmiségi, aki a legyeket sem hitte el, vagy nem is gondolt rájuk, most is akadékoskodik. Azt állítja, hogy a dobozban kutyaeledel van.

„Non plus ultra. Univerzális táplálék, háziállatok számára. Izletes és egészséges, sokéves laboratóriumi kísérlet és állatorvosi tapasztalat alapján összeállított recept szerint készítve. Tartalmazza a szükséges vitaminokat, proteint, ásványi sókat. Nemkívánatos mellékhatások — elhízás, emésztési zavarok és étvágytalanság — kizárva. Ideális ajándék. Próbálja meg, és meggyőződhet róla, hogy négylábú barátja még húságesebb lesz Önhez. Non plus ultra! — négylábú barátaink öröme és boldogsága.”

S a szöveghez megfelelő képet is mellékeltek:

„Nevető kutya, mögötte pedig a fölkelő nap. A jólét és a megelégedés valódi képe.”

És ami a legborzasztóbb, mindez igaznak is látszik. Oda a nagy zabálás, mert aki ember, az mégsem ehét kutyaeledelt. Ő dolgozik, mint a néger, fúrja a betont, azzal a fülsiketítőn zajos géppel, amelyik olyan éktelenül ráz is, néha még munka után is remeg a keze, de azért ő nem kutya, ő ember. Az szeretne lenni...

S a két emigráns észrevétlenül eljutott az égszakasztó nagy dolgokig.

A valóság apró kellékei — cigarettavég, legyek, konzervdoboz — drámaépítő valóságulemekként az érzelmi, gondolati információ-anyag forrásai lettek, végeláthatatlan asszociációsor szilárd kiindulópontjai, alapvető egzisztenciális kérdések, az emberi létezés értelmét kutató érdeklődés Aladdin-lámpái, amelyekből kiszáll ugyan a fantázia és az emlékezés füstóriásai, de amelyek mégsem nőnek jelképekké, nem kapnak átvitt, metaforikus értelmet, hanem megmaradnak reális valóságukban: cigarettavégnek, légynek, konzervdoboznak. S ha igaz, hogy nap-

jaink irodalmának újonnan kell rendezni kapcsolatát a valósággal, akkor ez a mrozeki kísérelt már ezt példázza. Úgy jut el a gondolati szférákba, hogy sohasem szakadhat el attól, amiből vétetett: dramaturgiájának hihetetlenül fontos reáliától.

GEROLD László

K É P Z Ő M Ű V É S Z E T

SZOMBATHY BÁLINT: FUTBALLOGRAM

Vajdasági Iparművészek és Formatervezők Egyesülete, 1976. február

Szombathy az új egyik apostola felénk.

Szerteágazó munkásságának éppen az a része áll közelebb hozzám, amelyhez futballogramja is tartozik. Talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy a futballogram legfontosabb konceptuális elképzelése.

Mi is a futballogram?

Szombathy rajz- vagy milliméterpapírosra, szabásmintára megrajzolja, kijelöli a futballpálya alaprajzát, a kapukat. Majd a tv-n nézve a mérkőzést (a mérkőzés egy részét, leginkább az első félidőt), filctollával kíséri, berajzolja a labda útját.

A végeredmény: a futballogram — egy dinamikus, jellegzetes kézírású rajz-szerkezet, háló, gomoly. Különösen érdekesek a „taccsok” és a gólok kifutó vonalai.

A labda pályája — élete.

Agen, a labda pályája, pályájának rajzvetülete egységes organizmusként kezd élni. Teljesen elkülönül.

A pályán valami más is történik, mondjuk.

Hasonló nyomot hagyunk mi is magunk után minden egyes szituációban a nap folyamán, és hasonló nyomot hagy maga után a levegőben a madár is...

Másképpen nézzük, látjuk ezután a mérkőzéseket. Látjuk, tudjuk, amit eddig is, de most valahogy még ez a háló is felrajzolódik agykérgünkre. Távozáskor a labda független pályáját, életképét is magunkkal visszük.

E konceptus igazi jelentősége nem a realizált rajzban, hanem vizuális érzékenységünk tágításában keresendő.

Minden bizonnyal érdekes lenne a futballogram vászonra festése is — afféle postkonceptuális vászonra gondolkodni.

A futballogramot a helyszínen, a stadionokban kellene készíteni — úgy, hogy azt valami nagy képernyőn a közönség is láthatná. Néznék a játékot és a labdamozgás alakulását, egységes szerkezetét, hálóját is. Mindenesetre a futballogramot a sportklubokban, a stadionokban kellene kiállítani és nem a klasszikus kiállítási termekben.

Továbbfejlesztése (például: kollektív készítése; komplett kísérőanyaggal — adatok a játékosokról, a játékosok hajszínéről, testsúlyáról valamint az időjárásról, a napi politikai eseményekről stb. való ellátásával) egyszer talán a klisészerű sportbeszámolók formáján is változtatni tud majd.

Ács József a *Magyar Szóban* írt kritikájában némileg másképpen látja a kérdéseket: „Ezeket a rajzokat nézve egy gondolattól és egy érzéstől nem lehet szabadulni. Szombathy a mérkőzés történelmi tényét annak lényegére redukálja, vonalakká alakítja át, és a nagy fontosságú esemény látványát váratlan módon — ez az ötlet — oly gyorsan lecsökkenti, hogy a hirtelen kipattanó felismerés elsősorban intellekt-

tuális jellegű. A klubok, bajnokság, szurkolótábor, komolyság, pénz, becsvágy és a küzdelem nevetéses, vagyis a fényes látvány túl nagy a lényeghez viszonyítva.”

Szombathy futballogramja továbblépés azon a vonalon, amit Antonioni *Nagyítás* című filmjének tenisz-jelene- te, Handke *A kapus félelme tizen- egyesnél* és Thibaudeau *Futballmeccs* című regénye jelöl. Foucault így ír

Thibaudeau regényéről: „a riporterek hangja révén önmagából kiemelt lab- dajáték egy hang-parkban, egy han- gos tükörben találkozik sok más vissz- hangzó beszédrezzlettel”.

A futballogram is egy ilyen „ön- magából kiemelt labdajáték”, önmagából kiemelt játék — játék. De éppen ezért a játék, a sport, a sportrendezvények egy új szociográfiájának akár első lé- pése is lehetne.

TOLNAI Ottó

FOLYÓIRAT

ÚJ FOLYÓIRATOK

Nem hinném, hogy a két eseménynek köze lehet egymáshoz, de a véletlen úgy hozta, hogy a televízió fennállásának pontosan 50. évfordulóján jelent meg nálunk az első, főként televíziós és részben rádiós problémákkal foglalkozó folyó- irat — a belgrádi Rádió-televízió *RTV-Elmélet és Gyakorlat (RTV-Teorija i praksa)* c. kiadvány. Úgy tűnik, jogos a bevezető keserű hangú megállapítása, miszerint eddig mifelénk sem a rádió, sem a televízió nem gondozta eléggé az önmagáról szóló szakirodalmat. Mert valóban, nálunk szinte probléma elhelyezni a tömegkommunikáció gondjaival, feladataival törődő írást, minthogy ezt a terü- letet senki sem tartja sajátjának, s csak helytel-közzel szorítanak helyet ilyen írásoknak a belgrádi *Kultura* című folyóiratban, valamint a *Politika*, a *Vjesnik*, a *Delo* és a *Magyar Szó* kulturális mellékleteiben. Más napilapok például, ha nem is szorítják ki mellékleteikből az ilyen jellegű publikációkat, megírásukat sem ösztönzik.

Új folyóiratunk publikálási lehetőséget nyújt „a gyakorlat tapasztalatainak leszűrésében és elméleti szintézisének kialakításában azok számára, akik minden- nap kutatják a rádiós és televíziós közlés új formáit és módszereit”. Természe- tesen, a publikálás pusztá tényének lehetősége így önmagában még nem jelen- tene sokat; hogy a folyóirat elérje valódi célját, elsősorban olvasókra van szük- sége, mert hisz az előszó hangoztatta célkitűzések a folyóirat értelmét, létjogo- sultságát a rádióhallgatás és tévénézés kultúrájának magasabb szintre emelésében látja.

Az első szám tapasztalatai alapján inkább ismeretterjesztő, mintsem tudomá- nyos jellegűnek tűnik az *RTV-Elmélet és Gyakorlat*. Általános, a rádióval és televízióval kapcsolatos kérdések kaptak benne helyet, de még kevés a tömeg- kommunikáció tárgyköréből való alapos felkészültséggel készült tanulmány. Az első számban azok az írások, interjúk vonják magukra a figyelmet, amelyeket, a jugoszláv rádiós-tévé gyakorlat és tapasztalat alapján, a hazai szerzők írtak. A túlságosan egyoldalúan francia nyelvterületen megjelent írásokra támaszkodó anyag közül kevés tartalmaz valóban új, a felfedezés erejével ható írást, viszont